

Комунікативна самоефективність майбутніх судноводіїв**Дмитрищук Наталя Володимирівна¹**

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, Україна

E-mail: sergiy2004@gmail.com**Линенко Алла Францівна²**

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, Україна

E-mail: aflinenko@gmail.comORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-2427-0756>

У статті розглядається проблема підвищення якості підготовки майбутніх судноводіїв відповідно до стратегічних цілей модернізації освітньо-виховного процесу в морських ЗВО України, заснованих на гуманістичній парадигмі, яка вимагає особливої уваги до формування комунікативної самоефективності майбутніх судноводіїв.

В роботі представлено концептуальні положення засновника теорії самоефективності А. Бандури, її роль і значення в життєдіяльності суб'єкта, а також Дж. Капрари і Д. Сервон, Д. Мацумото (комунікація), педагогів (самоефективність), (комунікативна самоефективність) у контексті важливості і необхідності розвитку і формування зазначених феноменів для підвищення якості професійної підготовки майбутніх судноводіїв у ЗВО морського профілю.

Визначено феномен «комунікативна самоефективність майбутнього судноводія», розглянуто її сутність і структуру, остання складається із трьох взаємопов'язаних компонентів: рефлексивного (самоідентифікація із судноводіями – еталонами професіоналізму, наявність адекватної самооцінки власних дій у сфері професійного спілкування, стійка рефлексивна позиція), когнітивно-операційний (поінформованість майбутніх судноводіїв про комунікативну сферу морської професійної діяльності, вміння, навички професійного спілкування); афективно-поведінковий (впевненість у можливості здійснення продуктивної комунікації у професійній діяльності, емоційність, активність, відповідальність, здатність до саморегуляції і самопідкріплення). Представлено форми і методи формування комунікативної самоефективності курсантів морських ЗВО, що використовувались в експерименті: рефлексивний практикум, ведення рефлексивного щоденника, що давало можливість курсантам здійснювати самоаналіз власних професійних дій та активізувати процес саморозуміння щодо наявності необхідних професійно-особистісних якостей для здійснення майбутньої ефективної професійної діяльності, побудови позитивної Я-концепції майбутнього судноводія; оргдіалог «Роль рефлексивного компонента у формуванні комунікативної самоефективності майбутнього судноводія», технологія «Формування впевненості в самоефективності і продуктивної комунікації майбутніх судноводіїв у майбутній самостійній професійній діяльності», тренінговий модуль «Навички спілкування» тощо.

Ключові слова: комунікація, самоефективність, комунікативна самоефективність, майбутній судноводій, морській заклад вищої освіти.

Вступ. Глобалізаційні процеси, які охопили увесь світ, суттєво впливають на розвиток українського суспільства, його економіки. Роль морського транспорту в світовому просторі, який здійснює зв'язок між різними країнами, виконуючи доставку пасажирів та вантажів, важлива і значуща і до того ж, найбільше економічно виправдана. У зв'язку з чим зростає необхідність у вдосконаленні професійної підготовки судноводіїв у морських закладах вищої освіти, від рівня якої залежить здійснення безпечної провідки судна, перевезення вантажів й тощо. Темпи розвитку і підвищення інтенсивності сучасного судноплавства, а також рівень експлуатованої на сучасних судах техніки,

¹ аспірантка кафедри педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

² доктор педагогічних наук, професор кафедри музично-інструментальної підготовки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

припускають адекватні зміни в підходах до морських закладів вищої освіти. Сучасна вітчизняна система підготовки та дипломування моряків приведена у відповідність з міжнародними вимогами. Так, існуючі конвенції: Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти (ПДНВ 78/95/2010), Міжнародний кодекс із управління безпекою (МКУБ), Міжнародна конвенція з охорони людського життя на морі (СОЛАС), Міжнародна конвенція по запобіганню забруднення із суден (МАРПОЛ 73/78) встановлюють міжнародні стандарти з підготовки штурманів - судноводіїв. Але незважаючи на це, проблема комунікативної самоефективності майбутніх судноводіїв ще не стала предметом спеціального дослідження сучасних учених.

Мета та завдання дослідження полягають у теоретичному обґрунтуванні й експериментальному апробуванні методичного супроводу формування комунікативної самоефективності майбутніх судноводіїв у процесі професійної підготовки у морських закладах вищої освіти.

Проблему дослідження самоефективності особистості було започатковано А. Бандурою. Крім того в зазначеному контексті в різних аспектах тема досліджувалась психологами К. Двек («орієнтація на оволодіння майстерністю»), Дж. Роттером (локус контроль), Дж. Мартінес-Понтом, Д. Майерсом та ін.), серед авторів ближнього зарубіжжя: А. Бояринцева, Н. Булінко, Т. Гордєєва, В. Ромек, Д. Леонтьєв та ін., серед українських психологів: О. Вовк, Т. Левченко, В. Романець, В. Татенко та ін. З погляду педагогічної науки, зазначену проблему досліджували: С. Грозан, Т. Кремешна, А. Линенко, В. Собкін, А. Фомиченко, та ін.

Матеріали та методи дослідження. У силу обставин, які склалися в морському флоті країни, українські моряки вимушені найматися в зарубіжні кріюінгові компанії, тому побудова успішної комунікації як на судні, де функціонують полінаціональні екіпажі, так із працівниками міжнародних портів, представниками фірм, морських агентств, перевіряючими, комунікативна самоефективність стає запорукою здійснення упевненої професійної діяльності та успішного працевлаштування в міжнародних кріюінгових агентствах.

Можна констатувати, що підготовка фахівців морської галузі у ЗВО здебільше заснована на когнітивно-операційному складнику, і, на наш погляд, недостатньо звертається увага на комунікативну самоефективність курсантів. До цього висновку доходять В. Пузько, В. Чернявська та ін. Вчені стверджують, що в роботі судноводія спілкування займає першорядну позицію. Експериментально було доведено, що успішні судноводії мають підвищену потребу в комунікації, вони більш схильні до співпереживання, взаєморозуміння і співпраці з колегами (Пузько, 2008, с. 46–64), «комунікативна діяльність є основою практичної діяльності судноводія як управлінця, вона протікає в особливих умовах, пов'язаних з цілою низкою труднощів, які накладають особливі вимоги на комунікативну підготовку судноводія в ЗВО. Вона є одним із ключових чинників, що впливають на ефективність праці судноводія» (Чернявська, 1999: 141).

Проблема здійснення продуктивних міжособистісних відносин між представниками міжнародних компаній, які наймають українських судноводіїв на роботу, а також із членами міжнародних екіпажів суднів, які знаходять гострі обриси в умовах обмеженого простору і неможливості часом місяцями вийти на берег в умовах високої інтенсивності праці, неможливості спілкування з іншими людьми, а також при відсутності позитивних подразників (спілкування з родичами, поїздка на відпочинок, похід до театру) засвідчує той факт, що проблема формування комунікативної самоефективності гостро постає перед педагогічною спільнотою морських ЗВО і є актуальною.

Проблема комунікації у сфері підготовки майбутніх фахівців морського флоту досліджували: К. Бугакова, О. Митракова та ін. (комунікативна компетентність), М. Яковенко, О. Озарків, Е. Вересоцький, В. Парохін (специфіка комунікації представників морських професій), В. Чернявська (комунікативна культура), І. Кожевнікова (готовність до професійного спілкування майбутніх фахівців-судноводіїв) та ін.

Зазначені автори вважають, що комунікабельність у морській справі – це одна із основних професійних характеристик фахівців представників старшого командного складу морського профілю, яка поряд з активністю, упевненістю в собі, відповідальністю сприяє успішній діяльності морських фахівців (Бугакова, 2014: 31), (Вересоцький, Парохін, 1986).

За В. Парохіним, 80 % часу керівниками судна витрачається на те, щоб вступати в різні форми взаємодії з екіпажем. Тому кожний судноводій повинен вміти грамотно та ефективно організувати процес міжособистісних взаємин і розуміти, що контакти між людьми є основою всіх аспектів взаємин між ними (Вересоцький, Парохін, 1986: 215).

В. Лобастов підкреслює, що комунікативні вміння необхідні судноводієві, коли він виконує дії оператора-штурмана при несенні вахти на ходовому містку і отримує велику кількість інформації:

прийом, обробку і передання якої, що входить до його обов'язку як комунікатора (Лобастов, 1980: 52).

Комунікативні вміння є також основою діяльності судноводія як управлінця, яка ускладнюється тим, що професійна комунікація протікає в особливих умовах ізольованої малої групи, де сфери виробництва і життєдіяльності просторово обмежені параметрами судна, що породжує надлишок зв'язків з одними і тими самими особами (Погорелов, 2012).

В. Чернявська розглядає комунікативну культуру як інтегральну особистісну якість, вектор якої спрямований на гуманістичні відносини, в основі яких є загальнолюдські цінності, суб'єктність, що припускає відповідальність за відносини в комунікації, комунікативні знання, а також емоційний клімат, що створюється суб'єктом комунікативної культури, яка проявляється в умінні встановлювати діалог, слухати, чути і розуміти людину, транслювати інформацію, давати зворотний зв'язок (Чернявська, 1999: 36).

Таким чином, успішність професійної підготовки майбутніх судноводіїв визначається не тільки сформованістю знань, умінь, навичок щодо безпечного перевезення пасажирів і транспортування вантажів, експлуатацією судна, зберіганням екологічних обставин довколишнього середовища, але й формуванням у них вмінь і навичок ефективної управлінської комунікації, розвитком здатності організовувати взаємодію людей різних національностей, ментальності, релігійної приналежності, спрямовувати їхню професійну діяльність, поведінку до бажаного результату, раціонально використовуючи соціально-психологічні характеристики комунікативної ситуації.

Комунікацію Д. Мацумото визначає як обмін знаннями, ідеями, думками, поняттями (концептами) і емоціями, що відбувається між людьми (Мацумото, 2002: 295).

Під самоефективністю А. Бандура розуміє переконання людини про свою здатність ефективно виконувати певні дії у певній ситуації і певних умовах, упевненість в успіху обраних дій, прояв завзятості, наполегливості при досягненні поставлених цілей (Bandura, 1977). Автор вважає, що на самоефективність впливають когнітивні, мотиваційні, афективні і фізіологічні процеси. За ствердженнями вченого і його послідовників, самоефективність суб'єкта визначається здібністю суб'єкта до передбачення його поведінки в майбутньому. При цьому А. Бандура виділяє наступні мотиваційні такі механізми передбачення:

- очікування щодо результату, тобто оцінка наслідків своїх дій;
- сприйняття власної ефективності (уявлення людини про те, чи зможе він виконати необхідні дії);
- цілі і стандарти когнітивної детермінанти мотивації;
- афективна самооцінка, яка віддзеркалює особистісний чинник (Bandura, 1977: 191-215).

На думку Дж. Капрари та Д. Сервон, самоефективність, що сприймається особистістю, є когнітивною оцінкою, системою уявлень, які регулюють дії, що спрямовані на досягнення визначених цілей (Капрара, Сервон, 2003).

Відмінність самооцінки від самоефективності полягає в тому, що перша – це уявлення про власну цінність, а самоефективність – здатність здійснювати дії (Погорелов, 2012: 143).

Самоефективність – це важливий чинник, що визначає вибір особистістю продуктивних дій для успішного, впевненого вирішення поставлених цілей, завдань. Професійну самоефективність майбутнього вчителя визначаємо, як складне, динамічне утворення особистості, що засновано на розвиненій педагогічній самосвідомості, розумінні вимог соціуму і усвідомлення свого місця у педагогічній дійсності, сформованій компетентності, наявності адекватної самооцінки, спрямованих на успішність здійснення професійної діяльності (Линенко, 2019: 68).

Комунікативну самоефективність майбутнього судноводія розуміємо як особистісне інтегральне утворення, що засноване на володінні курсантами комунікативним потенціалом, обізнаністю, вміннями і навичками комунікації, які сприяють прояву компетентності в професійному спілкуванні, впевненості і продуктивності здійснення своїх професійних обов'язків у сфері професійної діяльності.

У контексті проблеми комунікативної самоефективності майбутнього судноводія, особливу зацікавленість становить позиція О. Погорелова, який бачить у самоефективності «предиктор ефективної і безпечної поведінки особистості», що, безумовно, є актуальним для здійснення професійної діяльності морського фахівця і визначає її як, переконаність людини в тому, що вона здатна виконати поставлені перед нею завдання. За своєю природою, самоефективність дає можливість особистості успішно переноситися різні стресові ситуації (Погорелов, 2012: 141, 144).

Особливу роль у необхідності сформованості комунікативної самоефективності курсантів-судноводіїв бачимо в тому, що професійна діяльність плавскладу здійснюється в екстремальних умовах. Відповідно до вимог Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та

несення вахти, яка була переглянута, і однойменного Кодексу (ПДНВ 78/95/2010), судноводії повинні не тільки володіти відповідними професійними знаннями і практичними навичками, але і вміти підтримувати в судовому колективі обстановку взаєморозуміння, доброзичливості, взаємовиручки, дотримання загальноприйнятих моральних норм і людських відносин. Тобто підкреслюється необхідність володіння основними принципами ефективного і безконфліктного спілкування. Натомість, такі чинники, як: скорочення кількості людей на борту, поєднання обов'язків, збільшення темпу рейсів і зменшення тривалості стоянок судна, зростаюча відповідальність і великі обсяги документообігу всередині судна, між судном і офісом, підвищують рівень фізичного і психологічного навантаження на морських фахівців. До цього можна додати, що багатонаціональний склад сучасних судових екіпажів і відсутність можливості спілкуватися рідною мовою не завжди сприяють створенню соціальної спільноти і позитивного робочого клімату в таких екіпажах. Необхідно розвивати такі взаємини між представниками судової команди, які враховують особливості їхнього менталітету і проявляти вміння налагоджувати продуктивні відносини в морських екіпажах. При роботі в мультикультурній команді представники той чи іншої культури несуть свої особливості в спілкуванні які можуть призвести до непорозуміння, а часом і до конфлікту. Найчастіше фонематичний лад різних мов сильно відрізняється і це теж відбивається на якості взаємодії команди, а часом стає критичним під час інтенсивного руху, при підході до порту, різного роду каналів, зон з інтенсивним рухом суден і це, незважаючи на прийняту у 2001 році резолюцію ІМО А918(22), у якій розглянуті всі необхідні стандартні ситуації і фрази.

В якості структурних компонентів комунікативної самоефективності майбутніх судноводіїв визначаємо: рефлексивний (самоідентифікація з судноводіями як еталонами - професіоналізму, наявність адекватної самооцінки своїх дій у сфері професійного спілкування, усталена рефлексивна позиція); когнітивно-операційний (обізнаність у комунікативній сфері морської професійної діяльності, вміння, навички з професійного спілкування; афективно-поведінковий (упевненість у можливості здійснення продуктивної комунікації у професійної діяльності, емоційність, активність, відповідальність, здібність до саморегуляції та самопідкріплення).

В якості методичного підґрунтя у формуванні комунікативної самоефективності майбутніх судноводіїв у дослідженні використовувались: рефлексивний практикум, що давав можливість проводити самоаналіз своїх професійних дій і наявності необхідних професійно-особистісних якостей, побудові позитивної Я-концепції, ведення рефлексивного щоденника; оргдіалог «Роль рефлексивного компонента у формуванні комунікативної самоефективності майбутнього судноводія»; технологія «Формування упевненості в самоефективності та продуктивної комунікації майбутніх судноводіїв у самостійній успішній професійній діяльності», тренінговий модуль «Навички спілкування» й т. ін.

Висновки. Таким чином, існують професії, у яких сформованість комунікативної самоефективності суттєво не впливає на якість професійної діяльності фахівця, але в екстремальній роботі судноводіїв, морських офіцерів старшого командного складу це важливе, значуще особистісне утворення, відсутність якого не сприяє продуктивності і безпеки виконання професійних обов'язків, і може привести до необоротних наслідків. Тому формування комунікативної самоефективності майбутніх судноводіїв є суттєвим завданням професійної підготовки у морському ЗВО і відображує сформованість стійкої переконаності та упевненості курсантів у можливості продуктивного і успішного здійснення майбутньої професійної діяльності в сфері професійного спілкування, яке є стабілізуючим чинником ефективного і безпечного судноплавства.

Література

- Бугакова Е. С. Формирование коммуникативной компетентности у курсантов вуза морского профиля. *Северо-Кавказский психологический вестник*, № 12/3, 2014, с. 31-36.
- Вересоцкий Э. С., Парохин В. Н. Труд и отдых плавсостава. Человеческий фактор в экипаже. М.: Транспорт, 1986. 215 с.
- Капрара Дж., Сервон Д. Психология личности. СПб. : Питер, 2003. 640 с.
- Линенко А. Ф. Професійна самоефективність як педагогічна проблема. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського (Педагогічні науки)*, № 1, 2019, с. 66-69.
- Лобастов В. М. Психологические основы безопасности судовождения: учеб. пособие. Владивосток : ДВВИМУ, 1980. 52 с.
- Мацумото Д. Психология и культура. СПб. : ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2002. 416 с.
- Погорелов А. А. Самоэффективность как предиктор эффективного и безопасного поведения личности. *Известия ЮФУ (Ростов-на-Дону), Технические науки*, № 4 (129), 2012, с.140-145.

Пузько В. И. Психологический аспект отбора успешных руководителей плавсостава. *Сборник материалов учебно-методического семинара «Проблемы подготовки морских специалистов и пути их решения»*. Владивосток : Изд-во Морского государственного университета, 2008. с. 46-64.

Чернявская В. С. Формирование коммуникативной культуры в структуре профессионального образования курсантов морского вуза: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08. Владивосток, 1999. 24 с.

Bandura A. Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*. 1977. с. 191-215.

Communicative self-efficiency of future navigators

Dmytryshchuk Natalya³

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky", Odesa, Ukraine

Linenko Alla⁴

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky", Odesa, Ukraine

The article deals with the problem of improving the quality of training future navigators according to the strategic goals of the modernization of the educational process in Ukraine's marine higher educational institutions, based on the humanistic paradigm, which requires special attention to the formation of future navigators' communicative self-efficiency. The study of this problem is of particular relevance, since it is one of the main professional characteristics for representatives of the senior command navigators that enables them to carry out professional activities productively, adequately and at a high level: to organize the coordinated work of the crew, especially consisting of specialists of different nationalities, religious denominations, mentalities; competently and skilfully communicate with seaport employees, representatives of foreign companies, etc.

The paper presents the conceptual provisions of A. Bandura, the founder of the theory of self-efficiency, its role and importance in person's life as well as those of J. Caprari and D. Servon, D. Matsumoto (communication), educators (self-efficiency), (communicative self-efficiency) in the context of importance and the need to develop and form these phenomena for improving the quality of the training aimed at future navigators in higher education institutions of maritime profile. The phenomenon "communicative self-efficiency of the future navigators" has been defined; its essence and structure have been considered, the latter consisting of three components: reflexive (self-identification with navigators as model professionals, the presence of adequate self-assessment of their own actions in the field of professional communication, a stable reflexive position), cognitive-operational (awareness of the communicative sphere of maritime professional activity, skills, professional communication abilities); affective-behavioural (confidence in the possibility of productive communication in professional activities, emotionality, activity, responsibility, ability to self-regulate and self-sustain).

The forms and methods for the formation of communicative self-efficiency of cadets of marine universities involved into the experiment have been presented: reflective workshop, keeping a reflective diary, which gave the cadet the opportunity to conduct self-analysis of their own professional actions and enhance self-understanding regarding the presence of the necessary professional personal qualities for performing their future professional activities effectively and building a positive Self-concept of the future navigator; the organizing dialogue "The role of the reflective component in developing future navigators' communicative self-efficiency", the technology "Developing confidence in self-efficiency and productive communication of future navigators in their future independent professional activities", the training module "Communication skills", etc.

Keywords: communication, self-efficiency, communicative self-efficiency, future navigator, marine higher educational institution.

---

³ Post-graduate student of Pedagogy Department at the State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky"

⁴ Doctor of Pedagogy, Professor of Music and Instrumental Training Department at the State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky"

References

- Bugakova, Ye.S. (2014). *Formirovaniye kommunikativnoy kompetentnosti u kursantov vuza morskogo profilya* [Formation of communicative competence among cadets of a marine higher education institution]. *Severo-Kavkazskiy psikhologicheskiy vestnik*, № 12/3 [in Russian].
- Veresotskiy, E.S., Parokhin, V.N. (1986). *Trud i otdykh plavsostava. Chelovecheskiy faktor v ekipazhe* [Labor and rest of the seafarers. The human factor in the crew] M.: Transport [in Russian].
- Kaprara, Dzh. & Servon D. (2003). *Psikhologiya lichnosti* [Psychology of personality]. SPb. : Piter [in Russian].
- Lynenko, A.F. (2019). Profesiynna samoefektyvnist' yak pedahohichna problema [Professional self-efficacy as a pedagogical problem]. *Naukovyy visnyk PNPV im. K. D. Ushyns'koho (Pedahohichni nauky)* № 1, (pp. 66-69) [in Ukrainian].
- Lobastov V. M. (1980). *Psikhologicheskiye osnovy bezopasnosti sudovozhdeniya* [Psychological foundations of safety navigation]: Ucheb. posobiye. Vladivostok: DVVIMU [in Russian].
- Matsumoto, D. (2002). *Psikhologiya i kul'tura* [Psychology and Culture]. SPb.: PRAYM-YEVROZNAK [in Russian].
- Pogorelov, A.A. (2012). *Samoefektivnost' kak prediktor effektivnogo i bezopasnogo povedeniya lichnosti* [Self-efficacy as a predictor of effective and safe behavior of the person]. *Izvestiya YUFU (Rostov-na-Donu), Tekhnicheskiye nauki*, № 4 (129) (pp. 140-145) [in Russian].
- Puz'ko, V.I. (2008). *Psikhologicheskiy aspekt otbora uspeshnykh rukovoditeley plavsostava* [Psychological aspect of the selection of successful leaders of the crew]. *Sbornik materialov uchebno-metodicheskogo seminaru «Problemy podgotovki morskikh spetsialistov i puti ikh resheniya»*. Vladivostok: Izd-vo Morskogo gosudarstvennogo universiteta, (pp. 46–64) [in Russian].
- Chernyavskaya, V.S. (1999). *Formirovaniye kommunikativnoy kul'tury v strukture professional'nogo obrazovaniya kursantov morskogo vuza* [Formation of communicative culture in the structure of vocational education of cadets of the marine university] : *Candidate's thesis*. Vladivostok [in Russian].
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review* (pp. 191-215).

Accepted: September 12, 2019

